

Nr 355.

Av herr **Asplund**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statlig lagerhållning m. m.

I proposition nr 311 till 1938 års riksdag angående anslag till lagerhållning m. m. har Kungl. Maj:t bl. a. begärt ett reservationsanslag å 500,000 kronor, avseende att främja utnyttjandet av förefintliga råvarutillgångar inom landet för framställning av sådana varor, vilka i händelse av avspärrning ej kunna erhållas i tillräcklig mängd utifrån. Som motivering härför åberopas i propositionen en av *ingenjörvetenskapsakademien* i april 1938 överlämnad rapport rörande möjligheterna att inom vårt land framställa syntetiskt motorbränsle, dels genom lågtemperaturdestillation av torv, varvid erhöles dels koks dels tjära, ur vilken bensin kunde framställas genom destillation eller hydrering, dels ock genom förjäsning av träsockret i sulfitolut, varvid erhöles alkohol, lämplig att ersätta importerat motorbränsle. Vid mycket stort behov av sådant bränsle kunde, även om cellulosatillverkningen måste inskränkas, sprittillverkningen säkerställas och eventuellt utvidgas genom att träsocker provisoriskt skulle kunna framställas ur träavfall i befintliga sulfittfabriker utan samband med cellulosatillverkningen, för att sedan förjäsas i befintliga sulfitsprittfabriker. Enligt i utlandet gjorda försök kunde ur etylalkohol lätt framställas vissa andra produkter med mycket goda egenskaper som motorbränsle. De föreslagna olika försöken beräknades draga en kostnad av sammanlagt (150,000 plus 25,000 plus 25,000) = 200,000 kronor.

Vidare omnämner departementschefen, att Kungl. Maj:t av det vid 1937 års riksdag till arbetsföretag och malmförädlingsförsök för tillvaratagande av apatit m. m. anvisades anslaget å 300,000 kronor, som vore obetecknat och alltså icke får disponeras efter utgången av innevarande budgetår, hittills icke kunnat använda mer än 20,000 kronor, varför det vore lämpligt, att medel i annan ordning beredas för möjliggörande av eventuell ytterligare försöksverksamhet på det område, som med anslaget avsetts. Även andra frågor, till sin innebörd jämförliga med de nu nämnda, kunde uppkomma, av sådan natur, att deras lösning utan alltför stort dröjsmål framstår såsom angelägen. Särskilt erinras, att fråga väckts om användande av det i vissa delar av landet, särskilt på Öland, förekommande i havet bildade kalihaltiga mineralet glaukonit såsom gödningsmedel, för vilken frågas utredning fyra sakkunniga tillsatts den 22 april 1938. Skulle det visa sig, att möjligheter föreligga att med tillfredsställande resultat använda inhemsk glaukonit i stället för importerat kalisalt, vore det naturligtvis ur beredskapssynpunkt av synnerligt värde.

Då apatitutredningen icke blott avsåg fortsatta teoretiska kalkyler utan även försök i större skala dels med framställning utav någorlunda ren apatit, dels med försöksframställning av lösligt fosfat som fortsättning på redan

verkställda mindre försök och då man, för att erhålla fosfatråvara som i det närmaste kunde tillgodose det svenska jordbrukets behov även vid fullständig avstängning av råfosfatimporten, även måste anlita malmull med högre fosforhalter i Kiirunavaara och Luossavaara, för vars erhållande i tillräckligt ren form man vore hänvisad till att använda lämplig urlakningsmetod, exempelvis den under världskriget prövade s. k. Palmaermetoden, är det tydligt, att återstoden av den 1937 beviljade anslagssumman på inalles 300,000 kronor, 280,000 kronor, kommer att visa sig behöfelig för nästa budgetår. Av ingenjörvetenskapsakademien ifrågasatta 200,000 kronor torde även i sin helhet åtgå för de synnerligen viktiga försöken att utvinna motor- och brännoljor ur inhemska råvaror. Sedan återstå för glaukonitförsöken 20,000 kronor av hela anslaget 500,000 kronor och intet blir över för i propositionen ej omnämnda, men förutsatta utredningar i frågor av i beredskapsyfte liknande innebörd. Denna motion åsyftar nu, att det av 1937 års riksdag beviljade anslaget å 300,000 kr., som i de väckta motionerna av förbiseende ej begärdes som reservationsanslag, och därför ej utan riksdagens medgivande får användas efter budgetårets utgång den 30 nästkommande juni, måtte, i den mån det ej tagits i bruk, få anvisas såsom reservationsanslag för kommande budgetår med 280,000 kronor *utöver* av Kungl. Maj:t begärda 500,000 kronor till *Undersökningar avseende utnyttjandet av vissa inhemska råvarutillgångar m. m.* Då i enlighet med riksdagens uttalande redan i avtalet mellan staten, LKAB och TGO angående viss merbrytning av järnmalm i bolagens och statens malmfält LKAB åtagit sig råvaruleveranser för såväl eventuell malmförädling i Norrbotten som för apatitutvinning, skulle det vara synnerligen ofördelaktigt för landet i dess helhet särskilt ur jordbrukets och industriens beredskapssynpunkter, om ej omedelbara försök i större skala skulle kunna genomföras på grund av otillräckliga anslag.

I bifogade tabeller över importkvantiteterna och prisförskjutningarna under åren 1913—1937 påvisas vilka stora inskränkningar som under krigsåren 1914—1918 och därpå närmast följande år uppstodo, åtföljda av mångdubblade priser, såväl för våra viktigaste konstgödselmedel som för stenkol, koks och mineraloljor. Den under senare åren starkt stegrade importen, som kan mätas i angivna indextal (1913 = 100), utgörande för 1936 för kali (K_2O) 193, Chilesalpeter 161, Norgesalpeter 196 % (av chilesalpeterimporten 1913 = 100), råfosfat 108, stenkol och koks 143, mineraloljor 566, ger vid handen, att näringslivets försörjning med alla dessa synnerligen viktiga råvaror måste bli bragt i ett oändligt mycket svårare läge, om nu en avspärrning av tillförseln utifrån, sannolikt mera effektivt och snabbare än 1914, skulle komma till stånd.

I det föregående ha direkt omnämnts frågor om inhemsk försörjning med kali- och fosfatgödning samt med motor- och brännoljor. Den starkt ökade konsumtionen av importerade kvävegödningsämnen, såväl Chile- som Norgesalpeter, borde föranleda ett återupptagande av frågan om ett på våra egna vattenkrafttillgångar grundat tillvaratagande av luftens kväve, som ansågs så angeläget under hela senaste världskriget och som föranledde först en stor option av Trollhättekraft och senare ett nedläggande av 9.5 miljoner

kronor på tillredningsarbeten m. m. för Harsprångets utnyttjande, vilka arbeten fått ligga fullständigt nere sedan 1922 under många arbetslöshetstyngda år. Den elektriska energiproduktionen har visserligen flerdubblats sedan 1913, från 1,449 miljoner kWh till under 1937 c:a 8,000 miljoner, vilket motsvarar i senaste prognoser först under 1942 påräknad kvantitet, men en avsevärd del utgöres av med ångkraft producerad elektrisk energi. Sydsvenska Kraftaktiebolaget har sålunda under 1937 levererat 612.4 milj. kWh, varav 38 % eller 233 milj. kWh alstrats av ångkraft. Importen per år av stenkol och koks har oaktat den starka vattenkraftökningen stigit mycket starkt, från 5.4 milj. ton 1913 till 8.9 milj. ton 1937, och mineraloljeimporten, som till avsevärd del användes till ånggenerering och motordrift, har en importindex av 655 (1913 = 100). Vid en mera långvarig stark importminskning skulle det säkert uppstå ett starkt ökat behov av vattenkraft för den elektriska distributionen såväl för maskinell drift, för smältverk, och för kommunikationer m. m. som för borgerliga behov för ljus, värme m. m. Efterfrågan skulle otvivelaktigt nu bli mycket starkare, sedan kraftledningsnäten sträcka sig så gott som över hela landet. Tråkigt nog tar det särskilt beträffande större vattenfall flera år att få anläggningen färdig för drift.

Den sista av tabellerna, bil. 3, visar hurusom tackjärnstillverkningen sedan världskriget hållit sig långt under produktionskvantiteten före världskriget och blivit allt mera beroende av användning av utländsk koks som reduktionsmedel. Detta förhållande gör järnindustrien mera sårbar är förut vid inträffande avspärrning av kokstillförsel. I detta hänseende skulle en tillverkning av reservlager utav tackjärn och eventuellt järnsvamp i Norrbotten, grundad på där befintliga stora kolvedstillgångar och outnyttjade vattenkraftsresurser, som vid begagnande av elektriska masugnar medföra en stor kolbesparing, vara att på det högsta rekommendera för järn- och stålindustrien såväl i beredskapshänseende som vid annalkande högkonjunktur, som eljes ej skulle kunna nöjaktigt utnyttjas. Angelägenheten att få bomb-säkra nyanlagda reserver för kraftproduktionen skulle även kunna vitsordas och försvara en betydligt kraftigare forcering av vattenfallsutbyggnaderna.

Under åberopande av det anförda hemställes alltså,

att riksdagen ville, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 311 angående anslag till statlig lagerhållning m. m., utöver det till *Undersökningar, avseende utnyttjandet av vissa inhemska råvarutillgångar m. m.* begärda reservationsanslaget å 500,000 kronor såsom reservationsanslag under samma rubrik för budgetåret 1938/1939 ytterligare anvisa ett belopp, motsvarande den behållning av 280,000 kronor, som uppstått å det av 1937 års riksdag beviljade, obetecknade anslaget till arbetsföretag och malmförädlingsförsök för tillvaratagande av apatit m. m.

Stockholm den 17 maj 1938.

C. I. Asplund.

Bilaga 1.

Import av kalisalter, kvävegödning och råfosfat åren 1913—1937.

Å r	Import av kalisalter beräknad vikt K ₂ O				Import av kvävegödning							Nettoimport av råfosfat		
					Chilesalpeter			Norgesalpeter			Sum- ma Ton			
	Kvantitet		Värde p/t		Kvantitet		Kr. per ton	Kvantitet		Kr. per ton		Kvantitet		Kr. per ton
	Ton K ₂ O	In- dex	Kro- nor	In- dex	Ton	In- dex		Ton	In- dex		Ton	In- dex	Ton	
1913	19,013	100	294	100	33,892	100	205	—	—	—	100	123,250	100	48
1914	22,248	117	307	104	41,658	123	196	—	—	—	123	90,863	74	45
1915	17,278	91	342	116	30,908	91	258	6,364	19	181	110	39,106	32	76
1916	29,111	153	389	132	36,360	107	245	1,034	3	264	110	85,928	70	46
1917	10,814	57	453	154	17,168	51	206	1,433	4	339	55	1,753	1	75
1918	26,904	142	525	179	6,576	19	597	16,282	48	551	67	36,706	30	171
1919	28,412	149	747	254	22,897	68	561	5,558	16	545	84	69,321	56	181
1920	16,949	89	735	250	22,791	67	473	22,785	67	392	134	112,853	92	179
1921	10,005	53	602	205	26,051	77	373	14,938	44	307	121	70,224	57	119
1922	21,336	112	451	153	20,188	60	252	17,715	52	216	112	71,290	58	62
1923	16,378	86	445	151	29,878	88	240	16,271	48	206	136	93,858	76	46
1924	19,662	103	417	142	34,720	102	220	12,783	38	205	140	108,663	88	41
1925	23,240	122	385	131	36,063	107	218	12,666	37	211	144	146,127	119	41
1926	26,327	138	388	132	31,111	92	218	21,498	63	198	155	118,032	96	44
1927	27,318	144	389	132	27,249	80	232	37,867	112	193	192	129,344	105	43
1928	25,390	134	369	126	38,998	115	193	29,529	87	188	202	146,393	119	42
1929	26,818	141	369	126	43,011	127	181	30,137	89	168	216	137,644	112	42
1930	31,049	163	306	104	37,519	111	173	29,835	88	163	199	137,490	112	36
1931	22,104	116	301	102	26,777	79	173	27,144	80	158	159	121,971	99	40
1932	22,103	116	297	101	18,863	56	173	42,827	126	142	182	82,528	67	47
1933	19,612	103	291	99	20,667	61	175	41,266	122	146	183	107,119	87	40
1934	27,954	147	216	74	35,704	105	154	43,967	130	143	235	108,345	88	36
1935	29,874	157	238	81	41,620	123	153	54,006	159	143	282	154,483	125	41
1936	34,758	183	263	89	54,520	161	152	66,343	196	143	357	133,833	108	40
1937	36,615	193	—	—	47,952	141	—	54,462	161	—	302	151,279	123	—

Bilaga 2.

Import av stenkol, koks och mineraloljor samt elektr. energiproduktion.

År	Import av stenkol och koks				Import av mineraloljor				Elektrisk energiprod.		Årsförbrukning av			
	Kvantitet		Värde p/t		Kvantitet		Värde p/t		Kvantitet		Stenkol och koks vid alla bergverk		Träkol och stybb vid alla järnverk	
	Ton	In-dex	Kro-nor	In-dex	Ton	In-dex	Kro-nor	In-dex	1,000 kwh	In-dex	Ton	In-dex	Ton	In-dex
1913	5,374,720	100	19	100	179,931	100	155	100	1,449	100	488,497	100	44,021	100
1914	5,076,508	94	16	83	144,100	80	132	85	1,475	102	—	—	37,927	86
1915	5,056,133	94	27	140	149,054	83	170	110	1,805	125	—	—	45,294	103
1916	5,332,613	99	37	191	162,892	91	167	108	2,187	151	—	—	43,811	100
1917	2,024,068	38	51	266	51,355	29	186	120	2,318	160	—	—	46,557	106
1918	2,485,968	46	114	600	40,437	22	1,131	730	2,435	168	—	—	42,874	97
1919	2,210,043	41	124	650	162,212	90	385	249	2,428	168	—	—	31,009	70
1920	3,171,794	59	159	828	189,564	105	550	355	2,605	180	—	—	—	—
1921	1,693,033	31	50	260	144,521	80	289	187	2,202	152	16,685	3	16,510	38
1922	3,155,854	59	28	148	177,783	99	215	139	2,683	185	228,082	47	16,626	38
1923	3,879,278	72	30	159	217,651	121	195	126	2,986	206	235,648	48	17,084	39
1924	4,714,958	88	26	138	255,070	142	178	115	3,517	243	433,133	89	27,610	63
1925	4,240,337	79	22	113	302,011	168	198	128	3,673	253	482,792	99	21,614	49
1926	3,966,707	74	24	125	330,139	183	188	121	4,006	276	489,964	100	20,430	46
1927	5,837,208	109	21	108	358,342	199	153	99	4,392	303	543,476	111	17,501	40
1928	5,175,377	96	18	96	441,334	245	140	90	4,409	304	555,104	114	17,395	40
1929	6,259,464	116	20	104	479,246	266	143	92	4,967	343	652,089	133	20,569	47
1930	5,969,585	111	19	99	576,593	320	132	85	5,117	353	609,429	125	18,364	42
1931	5,973,759	111	17	88	639,198	355	88	57	5,094	352	738,365	150	13,100	30
1932	5,826,164	108	17	88	713,632	397	94	60	4,903	338	477,986	98	9,123	21
1933	6,053,961	113	17	88	772,603	429	80	51	5,344	369	569,643	117	9,789	22
1934	6,747,195	126	17	90	814,141	452	78	50	6,030	416	775,889	159	15,454	35
1935	7,000,277	130	18	94	931,221	518	75	48	6,895	476	851,987	174	17,244	35
1936	7,694,145	143	19	99	1,017,643	566	77	50	7,425	512	912,640	187	16,778	38
1937	8,927,320	166	—	—	1,178,150	655	—	—	c:a 8,000	552	—	—	—	—

Tackjärns produktion, export, import och för vidareförädling disponibelt inom landet.

År	Produktion (inkl. gjutgods)			Tackjärnsexport			För vidareförädling m. m. inom landet dispon. tackjärn									
				Ton ¹ (Tackj. o. annat ej smidbart järn)	Kr. per ton	% av hela prod.	av svensk tillverkning med				importerat (kokstäck- järn?)		Index för allt kokstäckjärn			
	koks enbart		träkol och koks													
	Ton	In- dex	Kr. per ton				Ton	In- dex	% av hela prod.	Ton	In- dex	Ton	Kr. p/t.			
1913	730,257	100	77	208,013	96	28	100,685	100	14	58	421,559	100	102,744	72	100	
1914	639,718	88	82	177,224	104	28	82,989	82	13	59	379,505	90	109,855	65	95	
1915	760,701	104	93	301,134	119	40	76,592	76	10	50	382,975	91	116,645	94	95	
1916	732,734	100	157	245,361	186	33	56,592	56	8	59	430,781	102	96,060	113	75	
1917	828,969	114	282	256,119	330	31	79,759	79	10	59	493,091	117	45,058	168	61	
1918	761,822	104	302	196,072	388	26	74,140	74	10	64	491,610	117	18,337	420	45	
1919	493,701	68	237	89,289	317	18	0	0	0	82	404,412	96	29,995	302	15	
1920	470,550	64	255	125,632	296	27	15,232	15	3	70	329,686	78	37,600	326	26	
1921	314,378	43	145	88,272	193	28	16,420	16	5	67	209,686	50	11,345	153	14	
1922	264,259	36	105	52,867	158	20	0	0	0	80	211,392	50	21,494	114	11	
1923	282,607	39	106	119,948	140	42	0	0	0	58	162,659	39	35,007	114	17	
1924	513,255	70	103	107,316	141	21	33,230	33	6	73	372,709	88	44,229	107	38	
1925	431,988	59	103	96,505	163	22	49,677	49	12	66	285,806	68	54,037	99	51	
1926	462,155	63	100	98,391	159	21	77,561	77	17	62	286,203	68	63,129	88	69	
1927	417,765	57	97	114,086	170	27	86,057	85	21	52	217,622	52	50,752	99	67	
1928	396,092	54	96	104,428	186	26	77,606	77	20	54	214,058	51	81,705	89	78	
1929	489,677	67	95	103,300	189	21	96,050	95	20	59	290,327	69	93,741	93	93	
1930	459,780	63	92	69,821	192	15	96,468	96	21	64	293,491	70	91,583	93	92	
1931	389,236	53	85	58,933	191	15	111,687	111	29	56	218,616	52	63,371	82	86	
1932	264,775	36	80	48,212	216	18	75,584	75	29	53	140,979	33	42,928	82	58	
1933	323,073	44	74	89,518	187	28	119,913	119	37	35	113,642	27	50,144	90	84	
1934	524,781	72	72	93,369	190	18	205,351	204	39	53	226,061	54	91,352	95	146	
1935	569,779	78	73	98,563	263	17	228,220	227	40	43	242,996	58	108,593	86	166	
1936	587,760	80	—	113,055	261	19	250,658	249	43	38	224,047	53	174,360	75	209	
c:a 1937	646,000	88	—	129,480	—	20	—	—	—	—	—	—	191,711	90	—	

¹ I tackjärnsexportsiffrorna ingå även tackjärnsgjutgods och ferrolegeringar m. m. ej smidbart järn, varigenom värdeuppgifterna ej stämma med motsvarande noteringar för svenskt exporttackjärn, som här angivas för jämförelse:

(Kr. per metr. ton f. o. b. svensk hamn)

1913	93.8 kr.	1918	350 kr.	1923	137 kr.	1928	105 kr.	1933	90 kr.
1914	95	1919	•	1924	131	1929	110	1934	98
1915	121	1920	360	1925	123	1930	108	1935	102
1916	297	1921	180	1926	116	1931	100	1936	110
1917	352	1922	145	1927	108	1932	93	1937	175